

Dovidka.Çırım

Telükesizlik talimatları

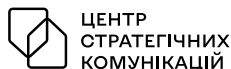
DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

«Dovidka.info» – bu, 2022 senesinden berli Ukrainalıları cenk vaqtında emniyette qalmağa yardım etken Strategik Kommunikatsiyalar Merkeziniñ layıhasıdır. Biz daima amaliy talimatlar azırlaymız ve olarnı saha mütehasıslarınıñ tavsiyeleri ile Rusiyanıñ tolu miqyaslı basıp aluvı ketirgen yañı meydan oquvlarına uyğun olaraq yañılaymız.

Tam da bu tecribeni biz vaqtınca işğal etilgen Qırım sakinleri içün broşüranı azırlayanda qullandıq. Onda yarımadanıñ bugünkü şartlarına uyğunlaştırılğan amaliy tavsiyeler toplanğan. Olarnıñ maqsadı – insanları mümkün olğan tehlikelerge yahşıraq azırlamaq, tenqidiy vaziyetlerde nasıl areket etmek kerek olğanını añlatmaq ve öz yaqınlarını qorçalamağa yardım etmektir.

Kiriş	3	
Sığınacaqı nasıl tapmaq	9	
Acil vaziyet çantasını nasıl azırlamaq	11	
Ev ayvanlarına nasıl qayğı köstermek	16	
İlk yardım çantasına neler qoymaq	17	
Suv yedegini nasıl azırlamaq ve içimlik suvni nasıl zararsızlandırmaq	24	
Nakliye vastasını nasıl azırlamaq ve yaqıt yedeği yapmaq	31	
Azıq yedegini nasıl azırlamaq ve mahsullarnı uzun müddet saqlamaq	37	
Cenk areketleri bölgesinde davranış qaideleri	42	
Minalanğan arazide qalğan olсаñız, ne yapmaq	53	
Malümat telükesizliğı qaideleri, rabita ve malümat qıdırışı	56	
Vaqtınca işğal etilgen topraqlardan nasıl telükesiz çıqmaq	63	

Qıymetli Qırım sakinleri, Ukraina Mudafaa Quvetleri Qırımdan duşmanlarını quvıp, yarımadaı qaytarmaq içün elinden kelgenini eteler.

Azatlıq yolu, yazıq ki, pek qıyın arbiy esnas. Faal cenk areketleri ve işğalden azat etüv vaqtında ealige telükeler arta. Bundan da ğayrı, rusiye işğalcileriniñ içi qaralıĝı sıñırsızdır: olar er türlü tsinik provokatsiyalarğa azır, hususan, barışqlı insanlarını "canlı qalqan" olaraq qullana bileler.

Siziñ ayatıñız ve saĝlıĝıñız – Ukraina içün eñ müim şeydir. Şuniñ içün sizden özleriñiz ve qorantalarıñız içün eñ yahşı qayğırmağa rica etemiz. Lütfen, bu sade, amma müim telükesizlik talimatlarını diqqatnen oqup saqlaңыз. Kerçekten de kritik bir vaziyette sakin ve emin areket etmek içün evelden azırlanıңыз.

Öz-özüñizge diqqat etiңыз,
işanĝan insanlarıñıznen
beraber oliңыз ve unutmaңыз:

Qırım – bu Ukraina!

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Qoranta ve yaqınlarnen areket planı aqqında añlaşuv

Qoranta ve yaqınlarıñıznen bütün ihtimallarnı muzakere etiñiz: bütün qoranta evde toplanğan olsa, ya da bir yaqın evde olmasa.

Fevqulâde vaziyet siz farqlı yerlerde olğanda ola bile. Bu sebepten körüşüv yerleri, marşrutlar ve areket planı aqqında evelden añlaşıñız. Alâqa yoq olsa, bağlanacağıñız aqqında añlaşıñız, körüşüv noqtasını ya da malûmat mektübini qaldırmaq içün yerni belgileñiz.

Er bir qoranta azası içün müim nomeralarnıñ cedvelini azırlañız: yazıp ya da bastırıp alıñız. Aileniñ er bir azası onı yanında taşısin.

Evni fevqulâde vazîyetke azırlav

bar oluvni baqıñız:

- uzun müddetli saqlanılğan mahsulat yedeği
- içilir ve tehnikiy suv
- ilâc qutusu
- naqıt para
- vesiqalar ve olarnıñ kopyaları
- poverbank
- farqlı sim-kartalı telefon
- fenerler, yedek batareyalar ya da olarnıñ akkumulâtorları, çıraqlar
- aş pişirmek içün gaz yanğıç ve yedek balonları
- ateş söndürici
- sıcaq yorğanlar, yuqu tulupları, termo-urba
- tahliye ya da sığınacaqqa keçme ihtimalı içün telüke çantası
- yedek yanacaq (avtomobil olsa)
- (maşına bar olsa) yaqıt yedeği

Eğer şahsiy evde yaşasañız, eñ sade sığınacaqı öz mağazıñızda temin etiñiz. Oña kırıñı teşkeriñiz ve kerek olsa, anahtarlarını saqlağan şahısni tapıñız.

Eğer evniñ mağazı ya da tsokol qatı olsa, anda evelden boş yerlerni temizleñiz, tökülmeler, küf, teller yoqmı, yarıqlar çalışıp çalışmaymı ve oturmaq/yataq içün yer barmı teşkeriñiz. O yerde suv, fener, ilâc, örtü, gıgıyena malzemeleri ve aşayt mahsulatlarını azırlañız.

Esli-başlı qomşularğa ya da öz başına areket etip olamağan insanlarğa meskenni, telüke çantalarını azırlamağa yardım etiñiz, kerek olsa, sığınacaqqa alıp barıñız.

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Sığınaq – fevqulâde vaziyetlerde insanların uzun müddetli bulunması üçün edilən, germetik bir inşaattır. Sığınaqı tapmaq üçün, “Sığınaq” ya da “Grajdanlıq imayesi obyektı” işaretlərini qıdırıңыз. İşğal edilən yarımadanın bir çox bomba sığınağı ya qurulmağın, ya da qapalı, ya da çöplüknen tolu.

İşğal memuriyetlərinin yalan aytqanlarına inanmaңыз – öz telükəsizliğinizi özünüz qorçalaңыз:

- eңыз yaqın sığınaqның yerini evelden teşkerіңыз ve yolunı öğrenіңыз;
- sığınaq olmasa, yataqhanelerni özlerіңыз qurıңыз (buña qomşularıңызnı qoşulıңыз), kirіş qapısınıң üstüne parlaq boyanen "ЛЮДИ" sözünü yazıңыз.

Eңыз adiy sığınaqlar – evlernin mağazaları ve tsokol qatları, yerastı parkovkalar ve yerastı keçitlerdir. Anda, qısqa vaqıt içinde açılğın ateş vaqtında saqlamaq mümkün.

Eңыз telükəsiz birinde bir qaç çıqış bar (olardan biri binanın tışında).

Adetince böyle inşaатlar tükânlar, idman salonları, skladlar olaraq qullanıla. Saıpler fevqulâde vaziyetler üçün tayinlengen yerlerni bilmeli ve insanlarğa kirіş imkânını bermek kerekler. Ev saıplerinen bağlanmaq üçün telefon nomeralarını evelden belgilemek tevsie etemiz.

Ev ayvanlarıңыз olsa, olar üçün taşıyıcı, caq maskası ve boyun yipi, bir qaç künlik aş ve suv, sevimli oyuncaq azırlaңыз. Olarnı qayğırıңыз, qapalı evde qaldırmaңыз.

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

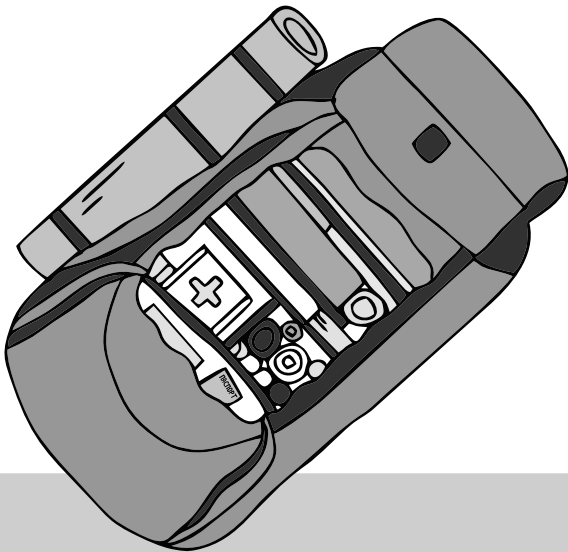
Telüke çantasına ne qoymaq kerek?

Şeylerni eki kategoriyağa bölmek tevsie etemiz.

1. Sığınaq içün rükzak

Bu, ava telükesi ya da başqa bir fevqulâde vaziyet vaqtında acele alıp ketile bilgen eñ müim şeylernen küçük bir rükzak.

O, evden uzaq bir qaç saat devamında raatsız qalmanağa, alâqada olmağa ve er şeyni qolda tutmağa yardım etecek. Rükzağıñizni evden çıqqan yerden saqlap qalıñız, kerek olsa, ibadetlerge barıp, vaqıtıñızni ğayıp etmeñiz.

Rükzakqa qoyıñız:

- polietilen qutusunda pasport ve bütün kerekli vesiqalarnıñ kopyası (Ukraina vesiqaları olsa, olarnı da);
- para (bank kartları ve naqıt; banknotlarnı farqlı yerlerge dağıtıñız);
- bir kâğıtqa tuvğanlarnıñ ve diger müim temaslarnıñ telefon nomeraları yazılğan, em de alâqa yoq olğanda körüşüv yeriniñ haritası yazılğan;
- bina ve maşna anahtarları;
- qıymetli şeyler (noutbuk, planşet, bezekler, aile yadikârlıqları ve fotoresimler);
- cep telefonları içün yüklendiriğiler ve poverbanklar;
- ilâc qutusu;
- aş-suv.

2. Acele tahliye için çanta

Bu, acele ve uzun müddetke şeerni terk etmege ya da başqa bir bölgegege köçmege mecbur olşanız kerek olacaq taqım.

Maşınanız olsa, tahliye çantasını maşnaniñ yük bölüğünde saqlañız.

Maşna olmasa, onı evde saqlañız, lâkin onı acele sürette alıp ketmek için evden tahliye etilse, azırlav talap etilmeycek.

İçine qoyıñız:

- küçük bir radio;
- fener, sernikler, çaqmaq, çıraqlar;
- yedek tuşlı telefon;
- kompas, saat (ihtiyac suv keçirmez, mehanik);
- yedek batareyalar;
- çoq vazifeli alet (multitül), pıçaq, biz, burğuç ve maqaslar nen;
- keskin bir pıçaq, balta;
- işaret vastaları: sızğıravuş, flayer;
- çöplük paketleri;

- keniş skotç rulonı;
- defter, qalem, qarandaş ya da marker;
- suv temizlev apları;
- ipler, ineler;
- 4-5 mm, uzunluğu tahminen 20 m sintetik sıcım;
- sıcaq urba;
- içki kiyim ve çoraplar;
- qaviy oñaytlı ayaqqabı, yahşıca suvğa dayanıqlı;
- çadır, karemat, yuqu tulubı (boş yer olsa);
- gıgiyena vastaları;
- savut (qazançıq, flâğa, qaşıq, sançqı);
- bir insağa eki litre suv (bu miqdar eki künlik ihtiyacıñızni qapata, amma siziñ telüke çantasıñızni ağırlaştırmaz);
- eki künlik aşayt malları;
- fotoresimler ve vesiqalar skan kopyaları.

Çantañızniñ üst cebine ya da yan cebine adıñızni ve kontaktıñızni yazıp qoyıñız. İmkânıñız olsa, yaqınlarıñızniñ ya da er vaqıt beraber olğan insanlarıñızniñ fotoresimlerini yanıñızda taşıñız – gruppâ bölünse, olarnı tapmağa yardım eter.

Eşyalarıñızni toldurğan soñ, çanta ve torbanı köterip, yürmeğe tırışıñız. Ağır olsalar, içindekilerni yahşılaştırmağa tırışıñız: olarnı uzaq mesafelerge tek başına taşımaq müimdir.

Balanıñ çantası ve cebine, adı, doğğan yılı, eviñizniñ adresi, tayin etilgen yeri ve ana-babasınıñ adları ve temasları yazılğan işaretler qoyıñız. Balağa bu tezkere ne vaqıt ve qullanuvı añlatıñız.

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Ev ayvanlarını qaygıruv

- Quru yem ve suv yedeklerini azırlañız.
- Taşıyıcı, kötergiç, caq maskası ve boyun yipini azırlañız.
- Quturuvğa qarşı aşı yaptıırğanıñızdan emin oluñız.
- Çantanıñ içine ayvan pasportını qoyıñız.
- Ayvanlarınıñ adları ve eñ az eki insanıñ kontaktlarınen jetonlarnı yapıñız.
- Ayvanlar içün temel ilâclarnı alıñız.

Ev ilâc qutusunda ne qoymaq kerek?

Qan tökülmesini toqdatmaq üçün turniket (evimizniñ er bir azası içün eñ azdan eki turniket). Amma **oniñ qullanğanına ögrenmek kerek.**

Bunu yapmaq içün, meselâ, mında kösterilgen videolarnı baqıñız. Daa idman turniketini da idman içün almağa tevsie etemiz.

Onı kerçek bir yaralanma vaziyetinde qullanmaq mümkün degil. Qıtayda yapılğan, tasdıqlanmağan turniket ve turniketlerni almağa **tevsie etmeymiz.**

Siziñ ölçüsiniñ pap-qaviy 4 dane qolçağı.

Turniketni nasıl doğru taqmalı: video

Turniketler ve qolçaqlar – er vaqıt yanıñızda kerek olğan şeylerdir. Atta yanıñızda tolu ilâc qutusu olmasa. Olarnı çanta, ceket ya da rükzakqa ayırıñız, böylece eñ azından bir turniket ve bir qolçaq qoyıñız.

- Çeşit ölçüli steril marlâ yağbezler, steril olmağan marlâ bintler.
- Çeşit şekil ve ölçüli plastıraşlar (bu cümleden, közler içün de), qaviy skotç.
- Elastik, tesbitli bintler (birinde eki dane).
- Gemostatik bint.
- 6 düymlü İsrail binti (basım aplikatorinen).
- Üçköşeli sarğılar.
- Sanitayzer, spirtli yağbezler.
- Antiseptik (hlorgeksidin ya da 70% spirt)

Müim: yeşil ilâc, yod, gidrogen peroksidi antiseptik olaraq qullanılmay!

- Termometr (elektron olsa yaxşı olur).
- Spirtsiz yağbezler.
- Yanıq qarşı yağbezler ya da geller.
- suniy nefəs aldiruv için çitalı klapan
- Oklüziya sarğı (köküs qafesi yarlıciq, 2 dane).
- Köz sarğı (2 dane).
- Travmatiksiz maqaslar.
- Yumşaq şina.
- Zarar körgegen adamniñ el-ayağını tesbit etmek için balaban toquma parçası.
- Yımşaq, karkassız yükler.
- Termo-yorğan (2 dane)
- Termo-paketler.
- Permament marker.

İlâclar

- Ağrı kesici ve anaretkke qarşı vastalar (paratsetamol ya da ibuprofen).
- Suvsuzlaşuvdan qoruv vastaları ve sorbentler (kremniy dioksid, qara faal kömür DEĞİL).
- Allergiyağa qarşı kremler (difengidramin) ya da tabletler (loratadin, tsetirizin).

İlâclarnı içüviñiz aqqında ekimnen mıtlaqa mesleatlaşiñiz!

Siziñ ya da qorantañızniñ süreklî hastalıǵı olsa, mıtlaqa ilâclariñizni (retseptli de, reçetesiz de) ilâc qutısına qoşmağa unutmañız. Bu yedekler eñ az eki afağa yetecek, eñ yahşısı bir ayğa.

Saǵlıǵıñızǵa diqqat etiñiz. Kerek olsa, ekimnen mesleatlaşiñiz ve ilâc qutısına qoşma ilâclarnı qoyuñız.

İlâc qutusınıñ saqlav qaideleri

- İlâc ve tedaviylev vastalarını ayrı qutuda, çantada, cemidanda ya da konteynerde balalarğa irişmeycek yerde saqlañız.
- Taşılıp olğan ilâc qutusu, yarıq ve yañğızlıqtan qorçalamaq içün küçlü bir soyunı saylañız.
- İlâclarnı er daim soñuna qadar qullanuv müddetine köre teşkeriñiz ve olarnı vaqıtında yañartıñız.

Maşına ilâc qutusunda ne olmalı?

Maşına tibbiyet qutusını öz başına toplamaq ya da endi azır olğanını böyle ilk yardım vastalarinen toldurmaq tevsiey etemiz:

- Qıtayda yapılğan degil turniket (er bir qoranta azalarına 2 dane)
- Gemostatik bint (2 dane)
- Kompressiya binti (3 dane)

- Basım aplikatorinen 6 düymlü İsrail binti (2 dane)
- Oklüziya sarğı (kökü qafesi yarlıçıq, 2 dane)
- Çıta-klapan / maska-klapan (2 dane)
- Termo-yorğan (4 dane)
- Travmatiksiz maqaslar
- 15 sm x 4 m tesbit etken elastik bint (2 dane)
- 14 sm x 7 m marlâ binti (8 dane)
- Yumşaq şina (2 dane)
- Köz sarğısı (2 dane)
- Yanıqlar içün sarğı (yanıq qarşı gidrogelli) 10 sm x 10 sm
- Yanıqlar içün sarğı (yanıq qarşı gidrogelli) 6 sm x 12 sm
- Tibbiy sarğılav qıyığı 130 x 90 x 90 sm (2 dane)
- Termo-paket (2 dane)
- Plastır (2 dane)
- Qap-qaviy skotç 5 sm x 5 m
- Permament marker
- Nitril qolçaqlar (S/M/L, 8 çift)
- Qazaıy yarıq savuştırııcı yelegi
- Çanta

Maşına ilâc qutusu saqlav qaideleri

- Maşına ilâc qutusu, eñ suvuq ve küneş nurları ve balalardan uzaq bir yerde saqlaңыз. Çanta ya da konteyner küçlü ve qaviy olmalı.
- Devren ilâc qutusını teşkerip, gerekli yerlerni deñiştirmek ve qullanılğan ilâclarnı ğayrıdan tiklemek gerek.
- Maşınanıñ ve ilâc qutusınıñ araret rejimine diqqat etiңыз. İşte bu sebepten paketinizde **ilâc olmamalı**.

Diqqat!

Sarğılav malzemelerniñ tek tam olğan orıñinal sarğılıqta uzun ömür müddeti bar (adetince, bir qaç yıl). Plastirlar 6 yıldan ziyade saqlana, soñra ise deñiştirilmeli.

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Suvnı yedeklev ve temizlev

Merkeziy suv teminlevi olmasa, evde er vaqıt içilecek suv ve tehnikiy suv yedeğı olsun. Aileñizniñ sayısına köre yedekni sayıңыз. Bir büyük insanğa künde:

- **3 litr içme suvı** (yemeknen alınğan suvnen beraber);
- **10-12 litr temizlik ve aş pişirüv içün.**

Siz ve qorantaңыз içün eñ az **72 saatlık** suv yedeğı bar olğanından emin oluңыз.

Suvnı içmek içün temiz, tehnikiy suv, ev işleri içün suv kibi etiketlernen işaretlemekek gerek.

Eger boranlarda suv çoq vaqıt devamında yoq olsa ya da yedeklerni evelden yapıp olamağan olsañız, işte yardım ete bilecek bazı tevsiyeler.

İçilir suv qayda almaq?

Müim, suv temizlev usulları 100% telükesizlik bermey, amma suvniñ ğayıp olmasından qurtara bile.

Qazanuv usulı

Suvni içmek ve aş pişirmek içün alternativ menbalardan qaynatıñız: quyulardan, bñvetlerden, suv tñkñv noqtalarından. Bu onıñ yuqunçsızlaştırılmasınıñ semereli bir usulıdır. Qaynap başlağanından başlap eñ azdan 10 daqqa qaynatıñız. Amma temiz ve yahşı qapatılğan konteynerde saqlansa bile, onıñ qullanuv müddeti bir kñnden çoq değıl.

Suv fıltrleri

Şimdi bir qaç suv fıltrini satın alıñız ve qaynadıqtan soñ quyu, bñvet ve başqa yerlerniñ suvını temizleñiz.

Suvarı dezinfeksiya etüv için turistik aplar

Suvarı, hlor, yod, hlor dioksidi ya da digər dezinfeksiya vastaları olğan tabletkalarnen dezinfeksiya etmək mümkün. Bu kibi tabletlərni turist tükânlarında, eczahanelerde satın almaq mümkün. Amma qullanuv talimatlarına riayet etiñiz.

Faal kömürnen dezinfeksiya

Bir litr suvğa 4-5 ap kerek. Olarnı kesip, marulğa sarıp, 6-12 saat devamında suvnen tolu konteynerge qoymaq kerek.

Bu temizlengen suv üç künden ziyade qullanılmaq.

Yağmur ve açıq suv havuzından suvlarıñ filtrlenmesi (ekstremal usul)

Vaziyet kritik olsa, özen ya da gölniñ suvarı qaynatıp, onı filtrden keçirmege mümkün, amma yalıñız göl temiz ise ve bölgedeki suv radiatsiya tozu ile zararlanmasa.

Bu usulnı, suvları turğan ya da çiçeklengen suvlar için qullanmaq mümkün degil: bu suvlar, böcek, bakteriya ve viruslarıñ çoğaluvı için müitte ola.

Yağmur suvı da telükeli. Amma başqa bir menba yoq ise, onı da, qaynadıqtan soñ, filtrden keçirmek mümkün. **Bu usulnı yalıñız kritik vaziyette qullanmaq mümkün:** suv quyularından ya da bütetlerden içile bilgen suvarı tapmaq ve onı temizlemek imkânsız, sağ qalmaq ise – birinci nevbette. **Başqa vaqıtları açıq suv ya da yağmurdan suv qullanmaq telükelidir.** Ve onı tek tehnikiy maqsatnen qullanmaq mümkün.

Suvarı kümüşnen temizlev usulını qullanmağa tevsie etmeymiz.

O, yuqunçsızlaştırıv için yeterli derecede semereli degil, bundan ğayrı, kümüş ionları organizm için toksik ve sağlıqqa tamir etilmez zarar ketire bile.

Tehnikiy suv qayda almaq

Suv şeerniñ diğer rayonlarında yaşağan tanıslarınıñ evlerinde ola bile. Olarnen bağılañız ya da şeerniñ diğer köşelerinde tanış olmağan insanlarnen qonuşıñız ve suv yardımını isteñiz.

Tehnikiy suv olaraq **açıq suv havuzlarından**, tercihen suv qullanılmağan göllerden qullanıñız. Çeşme olmasa, temiz suv olğan özen ya da göl eñ yahşıdır. Eger tehnikiy suv ellerni yuvmaq içün değıl de, meselâ, tualetni yuvmaq içün gerek olsa, er anğı suv havuzından suv kelişe.

Ellerni ya da diğer tehnikiy ihtiyaclarnı yuvmaq içün **unitaz bağıından** suv qullanmaq mümkün. Bir küpke orta esapnen 6 litr suv sığıdır.

Yağmur suvı. Bazı evlerde damlardan yağan yağmur suvını toplamaq içün, damnıñ öğünden mahsus barelge ya da boruğa suv açalar.

Boylerden suv töküñiz. Bunı yapmaq içün, ilk evelâ, suvuq suvnıñ berilmesini toqtatıñız. Suvuqlatıcınıñ tübündeki telükesizlik klapanını açıñız. Qarıştıruvni "sıcaq suv" noqtasında açıñız ve suvnı idarege toldurıñız.

Eger boyleriñiz başqa şekilde qurulğan olsa, suvnı tam modelinden boşatqanıñızni tapıñız.

Suvnı daa ziyade temizlemek içün, tehnik usul olaraq, **suvnı israr etüv** usulını qullanmaq mümkün. Bunı yapmaq içün, qapalı bir cam ya da keramik konteyner gerek. Amma alüminiy değıl. Suvnı bir gece tutıp, saba onı bir qaç qat maruldan keçirip, tübünde qurulğan otnı saqlap qalmaq mümkün. Amma bu suv içmege kelişmeycek.

DOVIDKA.INFO

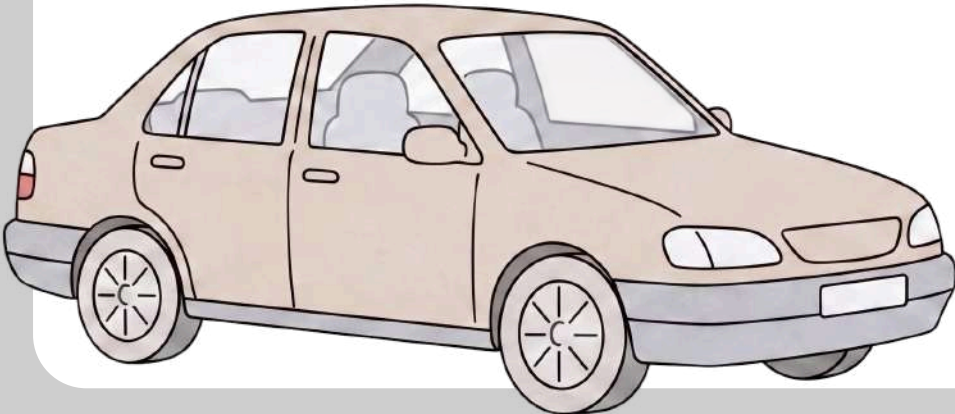
ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Maşınanı azırlama

Eger maşınañız olsa, evelden teşkeriñiz:

- onıñ tehnikiy becerikliliği;
- yaqıt bağı tolu olğanı;
- sigorta polisiniñ qullanuv müddeti;
- kanistrada yedek yaqıtı.

Qırımdeki şimdiki ameliy vaziyetni köz ögüne alıp, neft bazalarına muntazam ücümle, köpür ve demiryollarında logistik qazalar, em de yaqıt stantsiyasında yaqıt qıtlıqlarınıñ devamlı telükesi öz yaqıt yedeqleriniñ olması müimdir.

- Eñ yaqın, işanğan qomşularıñıznen qonuşıñız. Er kesniñ 100 litre olması şart değıl. Beş-altı qorantada bir 20 litrelik toldurılğan kanistra olsun. Facialı tahliye ya da gumanitar buhran olsa, balalar ve esli-başlı insanlarnı bir qaç maşınanen tahliye etmek içün birleşmek mümkün.
- **Yaqıt yedekleriniñ episini bir yerde tutmañız (meselâ, tek bir garajda).** O yerge bir sınıq parça uçsa ya da yangın çıqsa, er şey yanır. Kanistralarnı bir qaç yer arasında dağıtıñız.
- **Mal-mülkniñ miqdarını tanış olmağan insanlarğa köstermeñiz.** Qırımdeki yaqıt şimdi – qıt ve qıymetli bir menba, bu ise yağmacılarnı celp ete ya da işğal akimiyetiniñ suallerini doğura bile.

Yaqıt saqlavniñ tehnik qaideleri

Doğru taranı saylañız

- Yaqıtı cam şişelerge (olar urula) ve aş plastikasından yapılğan qablarğa (suv şişeleri) tökmege **yasaq**. Aş plastığı statik elektrikni toplay – bir parıltı atılğanda patlap ola.
- **Qışta benzın için, "PETROL", "GASOLINE" ya da HDPE** (yüksek sıqlıqlı, ateş açmaycaq polietilen) işaretli metal ya da mahsus polimer kanistralar kerek. Tarı qattı olmalı ve basuv vaqtında deformatsiyağa oğramamalı.
- **Yazda benzın ve dizel için (bütün mevsimler)** em metal, em de keyfiyetli plastik (HDPE işaretli) kanistralar kelişeler.

Saqlama müddetleri

Benzın:

- zavod benzını (etanol miqdarı – 5% qadar) – bir yılğa qadar.
- kiçik NPZ-dan benzın – bir aydan ziyade.
- yüksek etanol (30%-den ziyade) içerikli benzın – uzun müddetke saqlanmaq için kelişmey.

Dizel

O benzından daa yahşı saqlana, amma mevsimlikke baqmağa pek müimdir. Yazlıq dizelini buzğa çıqarmaq olmaz – o, gelge çevirilip, yağmur tüşecek. Qış dizelini yazda qullanmaq mümkün, amma o daa tez yanır. Gaz ya da antigelnen dizelni özünüz çetleştirmege tırışmañız.

Yaqarlıq müddetiniñ bitkenini añlamaq mümkünni? O, tündelene, sap-sarı ya da qaverenki renkke çevirile. Böyle yaqarlıqnı yedeklerge quymaq olmaz: köçüricini öldüreceksiniz.

Mükemmel şartlar

- Kanistralarnı qaranlıqta saqlañız, tışarıda küneş ışığı körünmesin.
- Eñ yahşı saqlav arareti 15 - 20 °C.
- Kanistralar germetik qapatılmalı. Benzin pek uçucıdır: qapaq tıǵız olmaǵanda, yengil fraktsiyalar avaǵa çıqa ve maşına köçürilmey.

Kanistralarnı "ölüm yükü" olaraq qaldırmañız. Er vaqıt aluv-berüv printsipi boyunca areket etinüz: yaqıt stantsiyasından yañı yaqıtnen kanistralarǵa toldurıñız, ya bir qaç ay devamında turǵan yaqıtñı ise, yol içün maşınanıñ baǵına töküñız. Böyleliknen yedekleriñız er vaqıt taze ve fevqulâde vaziyetlerde qullanmaǵa azır olacaq.

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Aşayt yedeklerini azırlamaq ve aşayt mahsullarını uzun müddetke saqlamaq

**Bu yedeklerniñ uzun müddetke
bozulmaması içün, olarnı doğru şekilde
saqlamaq kerek.**

Öyle malzemeleri uzun müddetke saqlana:

- kürpeler (3 aydan ziyade);
- baqla (bir yılğa qadar);
- makaronlar (tahminen bir yıl);
- cevizler, simiçqa, peksimetler (2-3 ay);
- konservalar (1 yıldan başlap).

Kürpeler saqlav qaideleri

- Satıp alğan soñ, kürpelerni temiz tarağa töküñiz.
- Qapalı bir tarada (meselâ, cam ya da plastik konteynerde) saqlamaq kerek.
- Qutularnı quru, qaranlıq bir yerde (meselâ, dolapta) tutıñız.
- Makaronlarnı öz qutusunda ya da kürpeler kibi **saqlamaq mümkün.**

Baqla saqlamaq içün müimdir:

- quru müit, çünki nem mantarnıñ ösmeniñ sebebi ola bile;
- oñaytlı tara: qutu, paket, konteyner, çuvalçıq.

Quru, suvuq, qaranlıq bir yerde **cevizler ve simiçqa içün** eñ yahşısıdır. Onı qapaq ya da qapaqlı plastik qutısına qoymaq mümkün.

Ekinciden, qoqlalarnıñ taze olması pek müimdir, çünki bu daa çoq saqlanılmasına yardım ete, ekinçiden ise, tohumlarnı qapalı paketlerde satın almaq kerek.

Sebze ve meyvalarnıñ çoqusı buzdolapta saqlansa da, qartop, havuç, qarpız, alma ve soğan quru ve qaranlıq yerlerde de saqlana bile. Eñ esası, bu yerni nemli tutmamaq kerek, çünki sebze ve meyvalarda mantar peyda ola bile.

Aşayt mallarını uzun müddet davamında saqlamaq üçün, olarnı tek çiy şəklinde saqlamaq kerekmey. Meselâ, meyva, sebze, balıq ve etni konservalamaq mümkündür. Konservalar bozulmasın, emîn olmaq kerek ki:

- bütün konservatsiya üçün kerekli savut sterilidir;
- bütünley temiz mahsulatlar;
- mahsulat taze, bozulğanlıq alâmetleri yoq;
- mahsulat bütünley pişingen (yemek çiy olmamalı);
- baharatları qoşmazdan evel, bakteriyaları yoq etmek için, küçük ateşte qızdırmaq kerek;
- keyfiyetli ve yahşı qapatılğan qapaq (görünen saqlanuvnı aşağı-yukarğa çevirerek teşkermek kerek);
- balıq ve et konservaları pişirilgen soñ kerekli derecede suvuqlanğan (odada +20°C olmalı).

Et ve balıq konservaları için müimdir

Camlı banka, rezina qasnaçıqnen qapaq demir qapaq baqqanda daa yahşı qapatıla. Balıqı pul ve iç alâtından yahşı temizleñiz. Eñ yahşısı, +12°C-ge qadar ararette quru ve qaranlıq bir yerde saqlamaq.

Sebze ve meyvaları saqlamaq için şunu yapmaq kerek:

- bankaları quru, qaranlıq bir yerde saqlañız;
- eñ yahşı saqlav arareti +20°C.

Kerekmey:

- konservaları küneş nurlarınıñ altında tutmaq;
- onıñ araretini keskin tarzda deñiştirmek.

Müim! Eger konservalarıñ keyfiyetsiz olğanından şübeli olsañız, olarnı iç bir vaqıt aşamañız. Bozulğan konserva mahsulatnı aşamağa yasaq.

Etni çiy-qurutilğan alda oda arareti altında bir ay devamında, buzdolapta ise yarım yılğa qadar saqlamaq mümkün. Meselâ, uzun müddetke saqlanmaq için **tavuq filesini** şu retseptten yapmaq mümkün:

- 12 saat devamında baharat ve tuz içinde batırmaq;
- marinadlağan soñ fileni öz zevqı için baharat qarışmasında bulamaq;
- steril bir bintnen sarılmaq;
- yahşı avalandırılğan bir odada asmaq (yazda balkonnıñ küneşli tarafında asmaq mümkün, diger mevsimlerde ise çekmeçniñ altında ya da batareyaniñ üstünde qoymaq daa yahşı);
- 3 kün içinde aşalğan mahsulatnı aşamaq mümkün (oda arareti altında saqlamaq isteseñiz, tavuqnı daa bir qaç kün devamında pişirmek kerek).

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Arbiy areketler alanında areket etüv qaideleri

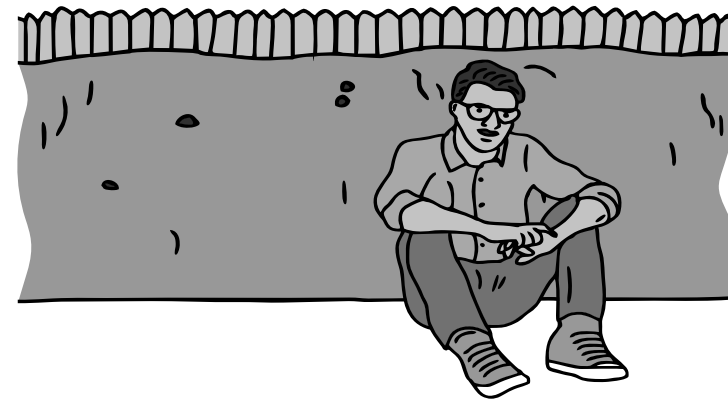
- Er vaqıt şahsiyet şeadetnamesini özünüñnen taşıyıñız. Para ve vesiqalarnı ayrı yerlerde tutıñız, böyle olarnı saqlamağa daa yahşı.
- Kiyim cebinde qan gruppası ve ihtimalı sağıq problemleri (ilâclarğa allergiyası, sürekli hastalıqlar) aqqında yazılarnı saqlap qalıñız.
- Mümkün olsa evden ve işten tışqa kerekli sebepsiz çıqmamağa tırışıñız, insanlar toplanğan yerlerden qaçıñız.
- Ukraina atributlarını köstermeñiz: bu tecavuzcı açuvlata bile.
- Ev, iş ya da sıq ziyaret etken yerleriñizge eñ yaqın olğan sığınaq yerlerini hatırlañız.

Saqın-saqın

- Planlarıñızni şübeli ve az tanış olğan insanlarğa aytmañız.
- Tanış olmağan insanlarnen qavğağa çıqmañız, ihtimallı provokatsiyalardan saqlanıñız.
- Tehnika kolonnasından ve arbiy maşinalardan uzaq turıñız.
- Arbiy urbasında insanlarnıñ yanında foto ve video çıqarmañız. Olarnıñ areketlerini qayd etmege tırışmañız.
- Cenk areketlerini közetmeñiz, atışlar eşitken soñ saqlanıñız.
- Özünüñnen silâ taşımañız, arbiylerge silâğa oşağan bir şey köstermeñiz.
- Taşlağan silâni ya da patronlarnı cıymañız.
- Patlav telükeli ya da tanış olmağan başqasınıñ eşyalarını tiymeñiz, çünki adiy ev eşyaları mombalaştırılğan ola bile.

- Arbiy urbası, kamuflâjlı urba ya da şevronlarnı kiyip yürmeñiz. Qaranlıq renklere kiyimlerni saylañız, olar diqqatni celp etmey. Er angı timsalden saqlanıñız, çünki olar tahmin etilmegen bir tesir ete bile.
- Eger siz işğalciniñ daimiy ya da köçüci arbiy obyektləri yerleşken yerde yaşasañız, olardan tezce uzaqlaşmaq kereksiñiz. Tahliye vaqtında değıl de, uruş başlağanından EVEL ketmek kerek.
- Meskün yerniñ tışında tıqanıqlıqlar ola bileceğini közde tutıñız. Qırım yarımadasınıñ sınırlarında cenk areketleri vaqtında daa telükesiz yerlerge köçmege tevsie etemiz. Qanunsız qurulğan "Qırım köprüsiniñ" yanında yer telükesiz DEĞİL.
- Meskün yerden tahliye etilgende, naqliyatniñ er tarafına beyaz toquma bağlañız, arqa ve yan pencerelerinde parlaq arıflarnen "ЛЮДИ" (balalarnı alıp ketkende "ДЕТИ") sözünü yazıñız.

- İşgal etken memleketniñ askerleri çıqıp ketkende cenk cinayetlerini yapa bileler – bütün dünya bunu kördi, – şuniñ içün şeeriñizde cenk olsa, lütfen, sığınaqta qalıñız.
- Rusiye askerleriniñ cesetlerine, em de yolları qapatqan er angı şeyni tutmañız. Unutmañız: çekilgende işğalciler bütün terrioriyaları, attı öz askerleriniñ cesetlerini bombalaştıra bileler.
- Şeeriñizge/köyüñizge Ukraina arbiy hızmetler kelseler, olarnıñ tevsiyelerini icra etiñiz: sığınaqtan sorağan suallerge açıq-aydın ve yüksek sesnen cevap beriñiz, emirlerni doğru ve qattı yerine ketiriñiz, rednen munaqaşaları etmeñiz: er bir daqqa müimdir.
- Unutmañız ki, duşman, ealini aldatmağa ya da Ukraina askerlerini bir şekilde itibardan tüşürmek içün ukrayın urbasını kiyip ola. Diqqat etiñiz: ukrayın arbiyleri terroristik areketlerni YAPMAY ve yerli ealinen QAPATILMAY.

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Nariye silâdan atış

Nariye silâdan atış, yani pistoletler, avtomatlar, tüfekler, qurşunatqıçların ateşi açılrsa, ne yapmaq kerek?

Evde pencerelerden ve qapılardan uzaq, qorçalanğan yerlerde saqlanmaq kerek. Meselâ vanna odası, yolnın basamağı.

İmkân olmasa, yatıp, siziñ üstünüzni külümsirev ve mermilerden qorçalaycaq şeylernen qapatıñız. "Eki divar qâidesi"ne riayet etiñiz: pencerelerden ve soqaqtan siziñ eki eñ az divar ayırğan yerde saqlanıñız.

Birinci divar darbe ala ve yıqıla, ikinci ise sınıq parçalardan ve patlav dalğasından qorçalay.

Açıq yerde olsañız, tezden yerge tüşip, qollarıñızni başıñızğa qapatıñız. Er bir çıqıntı, atta trotuar, yerniñ tereği ya da çuqur da semereli qoruv ola bile. Em de beton çöplük qutusunda ya da merdivenlerde saqlanmaq mümkün. Maşınalar ya da qavehanelerniñ arqasında saqlanmağa tırışmañız – olar sıq-sıq nişan olalar.

Unutmañız: beden telükesiz alda olmalı. Gruppalaşıp, embrion şeklinde yerleşeceksiñiz. Ayaqlarıñızni ateş etilgen yerge çevirip, ellerni başıñızğa qapatıp, ağızni açıñız.

Ateşniñ toqtatılmasını bekleñiz, belki de beş daqqa devamında ateş açılmaycaq.

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Minomet atışları

Yüksek sesi ve patlavı ise, siziñ **artilleriya, bomba ya da uçaq üçümleri** alanına kirgenini aňlata bile. Ne yapmaq gerek?

Bir silâni eşitseñiz, ve eki-üç saniye soñra patlasaңыз, anda yerge tüşüñiz. Elleriñizni ya da başıñızni çuvalnen qapatıñız. Birinci silâ patlağan soñ, saqlanacaq yerni tez tapiñız.

Eñ azından teren sığinaqni tapmaq gerek. Sığinaq içün kelişe: yerastı keçitler, metro, sığinaq, çuqur, yol túbünde keñ suv borusı, yüksek bordür, kanalizatsiya qapısı.

Atış neticesinde naqliyatta bulunsaңыз, acele toqtatılmasını talap etiñiz ve yoldan uzaq turıp, yerge yiqılın.

Elleriñizni qulaqlarıñızğa qapatıp, ağızıñızni açıñız: bu, kontuziyadan qurtarır.

Yollarda, kemerler altında, merdiven meydançıqlarında, evlerniñ azbarlarında, maşına tehnikaşı, benzin stantsiyaları yanında **saqlanmaq telükesizdir**.

Üyme túbünde olmağa ya da yaralanmağa telükesi bar.

İç bir vaziyette sınıq parçalarıni öz-özüñizden temizlemeñiz – Facialı-qurtaruv hızmetiniñ mütehassıslarını bekleysiñiz.

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Artilleriya atışları

Eğer künde avada tüstü izini ya da gece patlavını körseñiz, ihtimal, **silâ artilleriyasınıñ atışına oğradıñız** (meselâ, BM-21 "Grad").

Deral yerge yığılıñız, başıñızni qollarıñıznen ya da çantanen qapatıñız.

Birinci ateş açılğanda, yatıp qalıñız, soñra ise telükesiz, teren bir yerde saqlanıñız. Köşede ve çıqıştan uzaq olmağan yerni saylañız, böyle etip, bir silâ zararı olsa, evni birden terk etmek mümkün.

Ücüm bitkeninden soñ eñ az 10 daqqa sığınacaqta qalıñız, çünki ücümniñ devam etüvinin telükesi bar.

Dronlarnıñ ücümleri

Qurtaruvniñ esas qaidesi: **dron sesini eşitseñiz ya da kökte onı körseñiz – deral sığınacaqqa barıñız!**

Eğer sığınacaq yaqın olmasa:

- evniñ azbarında ya da tsokol qatlarında saqlanıñız;
- Eğer olmasa, "eki divar" qaidesine uyıñız (yani telükeden eki divar ayırmalı).

Saqın-saqın gizlenmeñiz:

- podyezdlerde;
- kemerlerniñ altında;
- merdivenlerde;
- Memuriy binalardan, strategik ve arbiy obyektlerden, benzın stantsiyalarından uzaq turıñız.

Eğer siz telüke vaqtında naqliyatta bulunsañız, acele çıqıp, yoldan uzaqlaşıñız, saqlanıñız.

Hatırlañız: tüşken dronnı ya da onıñ parçalarını iç bir vaziyette qolnen tutmaq yasaq!

Bombalaştırılğan topraqlarda bulunsañız

Arbiy areketler vaqtında ve topraqlar azat etilgende duşman yol, orman, deñiz yalı ve atta terk etilip unutilğan ev ve turmuş eşyalarını bombalaştırıa bile. Unutmañız: **zemaneyi bombaların şekli farqlı ola bileler** – adiy plastik “yapraçıklar”dan oyuncaq ya da cep telefonu olaraq gizletilgen qapqanğa qadar.

- **Yalı, orman, tarla yollarından uzaq turıñız.** Plâj, orman dağ ve insanniñ ayaq basmağanı topraq yollarğa çıqmañız. Duşman yalı kenarı ve arbiy obyektlerge yollarnı faal şekilde bombalaştırıa. Tehnika endi ketken ya da faal qullanılğan **asfaltlaştırılğan yollarnı qullanıñız.**
- **Topraqtan bir şey almañız.** Coyulğan paalı telefon, fener, bala oyuncağı ya da güzel qutu olsa bile. Tıñ yaşağan vatandaşlarğa zarar ketirmek içün işğalciler turmuş eşyalarını gizletme usulını sıq qullanalar.

Şübeli bir eşya körseñiz, ne yapmaq kerekseñiz?

Bomba havfsızlığınıñ esas qaidesi – **“Yanına kelme! Elleriñe alma!”**

Toqtañız ve telâş etmeñiz. Telükeli obyekt olğan yerni közlerinen qayd etiñiz.

1. **Etrafiñızda olğan insanlarğa haber beriñiz.** Etrafiñızdaki insanlarğa yüksek sesnen, amma sakın bir şekilde qıçıñız: “Toqtañız! Mında bomba/telükeli bir eşya bar!” Er keske toqtamağa ve er bir areket etmemege aytıñız.
2. **Ondan uzaq ketiñiz.** Tek kelgeniñiz yol vastasinen (adım-adım) kerı qaytıñız. Eñ az 100 metrge kerı qaytıñız.
3. **Yerni qayd etiñiz (mümkün olsa).** Siziñ yanıñızda açıq renkli toquma, şerit ya da pıtaq olsa, başqa insanlarnıñ o yerge ketmek telükeli olğanını uzaqtan körmeleri içün telükesiz bir mesafede onı qaldırıñız. Bombanı qoralamaq içün oña yaqın ketmeñiz!

- **Tapqanıñız eşyağa YAQINLAŞMAÑIZ ve toqunmañız.** Oña ayağıñıznen toqunmañız ve bir yerge alıp ketmeğe tırışmañız.
- **İç bir mehanik areket YAPMAÑIZ:** eşyağa taş atmaq, onı urmaq, parçalamaq, alıp başqa yerg ketmek ya da öz başına "telükesizleştirmek" yasaqtır.
- **Tapqanıñız eşya yanında cep telefonu ve başqa aletlerni QULLANMAÑIZ.** Zemaniy bombalar siziñ aqıllı telefonuñızniñ radio signalından patlay bile. Sadece 100den çoq metrge kerı ketken soñ qurtarıcılarğa telefon etiñiz!
- **Oña fizikiy şekilde tesir ETMEÑIZ:** eşyani qutu ya da pitaqlarnen gizlemeñiz, oña topraq ve suv tökmeñiz. Yanından asla ateş yaqmañız – ava arareti tesiri onı patlata bile.

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Malümat telükesizliğı qaideleri: duşmanlarga inanmañız, dostlarına yardım etiñiz

Malümat fezası da bir cebedir. İşğalciler Ukraina silâ quvetlerini qorqutmaq, olarğa inanmamaq ve itibardan tüşürmek için manipulâtsiya ve yalanlarnı qullanalar.

Malümat ğiğiyenasınıñ esas qaideleri

Rusiye haberlerini tenqit etiñiz. Yerli kütleliy haber vastalarınıñ esas maqsadı cenk vaqtında öz ğayıpları ve cinayetlerini gizlemek ve USQ-nı aqaretlemektir. "Ukraina arbiyleriniñ amansızlığı" ya da Ukraina silâli quvetleri tarafından ğrajdanlarğa qarşı yapılğan atışlar aqqında haberlerge inanmañız.

Malumat sessizligini saqlañiz. İç bir vaqıt ağğa (atta qapalı subetlerde bile) Ukraina tehnikanıñ, Ukraina silâlı quvetleriniñ areketleriniñ foto ya da videolarını yüklemeñiz. Duşman ateşni tüzetmek içün buni qullana.

Vatanperver körüngeñ, lâkin şübeli olğan haberlerni ve çağıruvlarını teşkeriñiz.
Tecavuzcı ukrain şiarları ve tımsallerinen gizlene bile.

Gadgetleriñizno qoruñız. İnternet tarayıcı tarihını muntazam sürette temizleñiz, mektüplerni ve işğalcilerniñ blokpostlarında şübeli olğan fotoresimlerini yoq etiñiz. Ukraina resurslarına irişim olsa, devlet organlarınıñ bildirüvlerine diqqat etiñiz.

Milliy telükesizlik hizmeti, ordu ve ükümet saytlarında, içtimaiy ağlarda ve içtimaiy yayınlavlarda olğan malumatnı közde tutıñız.

Bu, teşkerilgen menbaların cedvelı

İçtimaiy nutuq:

Телеканал UA:Перший
UA: Радіо Промінь
UA: Українське радіо

Qırım mustaqıl matbuat vastaları:

Qırım Media
Crimea Vox
Терджиман
Crimea Daily

**Tekşerilgen
Ukraina
resursları tizimi**

Devlet hizmetlerinin saytları:

Ukraina Prezidentiniñ Qırım Muhtar Cumhuriyetindeki Temsilciliği

[facebook](#)
[twitter](#)
[instagram](#)
[telegram](#)

Державна служба України з надзвичайних ситуацій

[facebook](#)
[twitter](#)
[instagram](#)
[telegram](#)

Збройні Сили України

[facebook](#)
[twitter](#)
[instagram](#)

Міністерство оборони України

[facebook](#)
[twitter](#)
[instagram](#)

Міністерство внутрішніх справ України

[facebook](#)
[twitter](#)
[instagram](#)

Akimiyetniñ resmîy WhatsApp kanalları

Володимир Зеленський – Ukraina Prezidenti Volodimir Zelenskıyniñ resmîy kanalı.

Міністр оборони України – Михайло Федоров – Ukraina Mudafaa naziri Mihail Fedorovniñ resmîy kanalı.

ДСНС України – Ukraina Fevqulâde vaziyetler devlet hizmetiniñ resmîy temsilciligidir.

Кирило Буданов – Ukraina Prezidenti Ofisiniñ reisi Kiril Budanovniñ resmîy kanalı.

Askerlerniñ WhatsApp kanalları

Повітряні Сили | UA Air Force – Ukraina Silâlı quvetleriniñ ava quvetleriniñ resmîy kanalı.

Головне управління розвідки МО України – Ukraina Mudafaa nazirliğiniñ Baş istihbarat idaresi resmîy kanalı

Değerli malûmatnı beriñiz

Eger siz duşman tehnikanıñ, canlı quvetniñ, BK skladlarınıñ ya da işğalcileriñ ştablarınıñ areketini körseñiz, bunı qayd etip, Ukraina tarafına telükesiz şekilde yollañız. **Yibergeñ soñ, haber ve media fayllarınıñ bütün izlerini yoq etiñiz!**

Tek işanılğan malûmat menbalarını ve telükesiz malûmat berüv aletlerini qullanıñız.

Ukraina silâlı quvetlerine yardım etmek için telğraf telükesiz chatbotları

Baş istihbarat idaresi (GUR) – duşman aqqında malûmat berüv ve koordinatları – [@gur_official_bot](#)

eBopor – o Tehnika ve işğalciler aqqında haberler için raqamlar nazirliğiniñ resmiy botı – [@evorog_bot](#)

Stop Russian War – Ukraina havfsızlıq hızmetiniñ botı duşman yerleşkenini bildirmek için – [@stop_russian_war_bot](#)

Telükesizlik için müim: ayaqqabılarınıza tek resmiy bağlantıları qullanıñız. Duşman ukrain vatanperverlerini belgilemek için aman-aman aynı adlarnen ekizlerni yarata. Diqqatlı oluñız!

Diqqat etiñiz! Telegramda er angı bir chatbot qullanuvı telefonıñızda raqam izlerini qaldıra. Sohbet tarihi, keşi, media ve botlarnı qıdırma tarihından silseñiz, bot qullanuvınıñ tek yüzey izlerini temizleysiñiz. Bütün izlerniñ yoq etilüvini tam olaraq kefil etmek mümkün degil.

Şunıñ için, malûmat berüv için chatbotlarnı qullanmazdan evvel, vaziyetni ve telükelerini qiymetlendir. Siziñ cihazıñız er daqqada duşmannıñ eline keçe bile. Bütün telükelerini añlasañız da, chatbotlarnı qullanmağa isteseñiz, esas esaplarıñızğa bağı olmağan ayrı bir smartfon ve nomera qullanmaq kerekseñiz. İlâve telefonu qullanılmağan vaqıtta daıma söndürilmeli.

DOVIDKA.INFO

ЦЕНТР
СТРАТЕГІЧНИХ
КОМУНІКАЦІЙ

Vaqtınca işğal etilgen territoriyalardan çıqmağa yardım etecek isançlı teşkilâtlar

Save Ukraine

Telefon 0 800 33 31 29
E-mail info@saveukraineua.org
Telegram [@SaveUkraineOfficial](https://t.me/SaveUkraineOfficial)
Sayt saveukraineua.org

Helping to Leave

Telefon +380 93 177 64 58
Telegram-[@helpingtoleave_bot](https://t.me/helpingtoleave_bot)
Sayt helpingtoleave.org

Bring Kids Back UA (Ukraina Prezidentiniñ teşebbüsü)

E-mail info@bringkidsback.org

Humanity

Telegram [@humanity_ask2](https://t.me/humanity_ask2)

BF «Плахта»

Telegram [@Plakhta_BF](https://t.me/Plakhta_BF)
E-mail plakhta.org@gmail.com
Sayt plakhta.org

Bala aqları içün ukrain ağı

Telefon / Viber / Telegram
+380 50 015 58 46
Sayt childrights.org.ua

Ombudsmenniñ ofisi

Bedava telefon sızıǵı
+380 44 299 74 08

Telefon / Viber / Telegram
+380 93 406 80 17

Ukraina Prezidentiniñ Qırım Muhtar Cumhuriyetindeki Temsilçiliği

sizge çıqıp ketüv imkânı ve hûquqlarınıñnı qayta tiklev meseleleri boyunça konsultativ yardım köstermege azır.

Telefon / Viber / WhatsApp

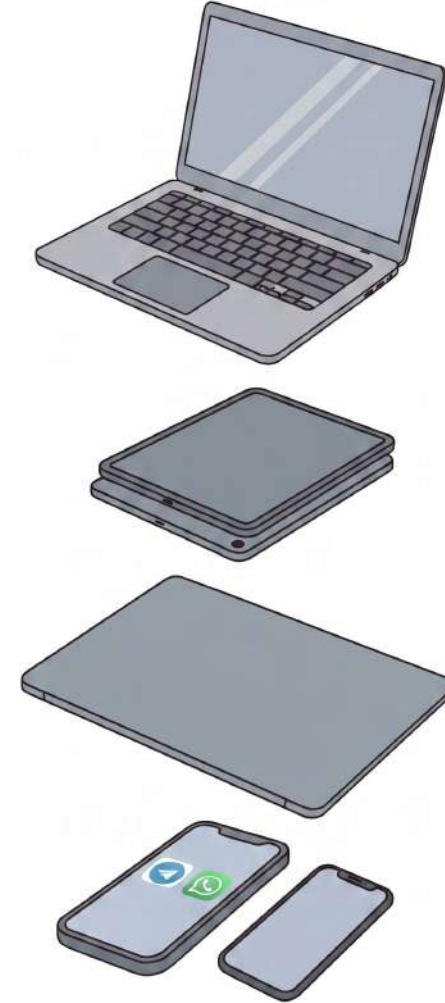
+380 67 547 65 75

E-mail: zvernennia@ppu.gov.ua

Diqqat: Ukraina devlet quruluşları ve bazı teşkilâtlar Rusiye domenlerinden (mail.ru, yandex.ru) kelgen mektüplerni qabul etmeyler olar avtomatik blok etile.

İmkân olsa, yañı bir e-mail yaratıñız:

- **eñ yahşı** – halqara Gmail (.com), Outlook ya da Yahoo hizmetlerinde;
- **alternativa** – başqa memleketlerniñ poçtası, meselâ, Qazahistan (.kz) ya da Gürcistan (.ge).

Seyaatiñizdan evel

- Qurulıştan Ukraina tarafdarı ya da RF silâli quvetleriniñ itibardan tüşürüvi mümkün olğan er angı malümatnı evelden silmek kerek: arbiy tehnika, viran etilgen şeyler, silâli quvetlerniñ mevamları, cenk areketleri aqqında yazışmalar, arbiy ya da siyasiy ukrain kanallarına abune, gönüllü ya da memuriy subetlerde iştirak.
- Qullanım qartlarıñıznı, bulut yedekleriñizni ve messencerniñ cash-hatıranı temizleñiz.
- Bütün ilâvelerni bütünley silmeñiz: "Boş" telefon da şübhelı ola bile. Neytral programmalarnıñ minimal taqımı ve adiy yazışuvlarnı qaldırñız.
- Uygulamayı degil, hassas içerikni silin.
- Qaydnamelerni, tarir tarihını ve yüklemelerni, keşiçni temizleñiz.
- Telegram, WhatsApp ve diger messengerlerni (arhivler, saqlanğan beyanatlar, yazılar), fayl idarecilerini, PDF, notlar ve bulut disklerini teşkeriñiz.

- Eki faktorlı autentifikatsiyanı bütün müim esaplarıñız içün qullanıñız ve çıqmadan evel parollarnı deñiştiriniz.
- Parmaq izi ve Face ID funksiyalarını söndürñiz: biometrik malümatnı fizikiy şekilde qullanmağa mecbur ete bileler. Tek qıyın raqamlı ya da arif-raqamlı parollerni qullanıñız.
- Avtomatik bulut sinkronizatsiyasını söndürñiz, ikinci dereceli cihazlardaki esaplardan çıq, qamaçav ekranında beyanatlar kösterilmeyceğini teşkeriñiz.
- İmkânıñız olsa, blokpost ya da sınırnı keçmek içün ayrı "temiz" telefonni qullanıñız.

Teşkerüv vaqtında

- Tam bir talap etilmese, cihaznı kilitlemeñiz.
- Şifrelerni açıqtan, kameralar ögünde ya da uquq qoruyıcıların yanıda yazmañız.
- Teknikanı tam söndürilgen alda teslim etiñiz, uyqu rejiminde degil.

Müim, filtrlar tek cihazlarıñıznı içindekilerni degil de, areket tarzıñıznı da teşkere. Sakinlik, keskin areketlersizligi ve azırlanğan tehnika, teşkerüvden evel malümatnı silmekten daa ziyade telükeni eksilteler.

Sorğuda özünü tutuvı

- Sakin oluñız ve tarafsız davraniñız.
- Muzakere etmeñiz, siyaset aqqında laf etmeñiz, qıymet kesmeñiz, "özüñizni aqlısıñız" dep isbatlamağa tırışmañız. Qısqa cevap beriñiz, tafsılâtlı malümat bermeñiz.

- Siziñ ayatıñız telüke astında olmasa, protokollarnı ya da izaatlarnı evelden yazmañız. Metin siziñ sözleriñizge uymasa, imzalamañız. Sizge qoyulğan sözlernen razı olmañız.
- Fizik tecavuz telükesi bar olğanını is etkeniñizde, birinci nevbet – canıñıznı saqlap qalmaqtır. Vaziyet ağır olğanda, vaziyetnı kerginleştirmemek içün areket etiñiz. Esas vazife – teşkerüvden keçmek ve ileride çıqmaq imkânını saqlap qalmaq.

Hatırlañız, Rusiye Federatsiyasınıñ territoriyasında bulunğan er kes özüne ve yaqın soy-soplarına qarşı şaatlıq etmemek aqqına malıktır (Rusiye Federatsiyası Anayasasınıñ 51-inci maddesi). Kerek olğanda, bu aqqa esaslanıp, muayyen sualge cevap bermekni red etmege mümkün. Aynı zamanda, uquqiy delillerniñ qullanuvı olarnıñ ameliyatta saqlanmasını kefil etmey.

Esas olaraq təvsiyələr alındı:

Strategik kommunikasiyalar merkezi, Ukrayna fəvquladə vəziyyətlər boyunca dövlət xidməti, Ukrayna Müdafiə Nazirliyi, Ukrayna Silahlı Qüvvələri Baş komandanının aparatı, rəqəmli dəyişmə Nazirliyi, Ərbiy əsirlərə münasibət məsələləri boyunca Koordinasiya ştabı, Ukrayna Prezidentinin Qırım Muhtər Cümhuriyyətindəki Təmsilçiliyi, halq deputatı Tamila Taşevanın qrupu, A-95 konsaltinq qrupu, ictimai təşkilatlar, media və ekspertlər.

Saifə və dizayn: Oksandra Jeleznova.
Rəsmlər: Oksandr Grehov, rəsmlərinin bir qismi suni zəkə ilə yaradıldı.

Aləqa üçün elektron poçtası:
dovidka.info.ua@gmail.com

Məlumat kitabının elektron versiyası:
<https://dovidka.info/>

